

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA KORXONALAR FAOLIYATINI INNOVATSION RIVOJLANTIRISH ASOSIDA STRATEGIK BOSHQARISHNING NAZARIY ASOSLARI.

Shirinova Shahnoza Abdinabiyevna

Navoiy davlat konchilik va texnologiyalar universiteti assistenti.

Annotatsiya. Ushbu maqola bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion rivojlanish asosida strategik boshqaruvning nazariy asoslarini o‘rganadi. Keys-stadi yondashuvi va ingliz adabiyotlariga asoslanib, tadqiqot innovatsiyaning korxonalarining raqobatbardoshligi va barqarorligini oshirishdagi rolini tahlil qiladi. Real hayotiy misollarni tahlil qilish orqali maqola innovatsion maqsadlarni strategik maqsadlar bilan uyg‘unlashtirishning asosiy strategiya va amaliyotlarini yoritib beradi. Tadqiqot natijalari moslashuvchan boshqaruv, dinamik imkoniyatlar va doimiy takomillashuv madaniyatining barqaror o‘shishga erishishdagi muhimligini ta’kidlaydi. Korxonalar boshqaruvchilari va siyosatchilar uchun innovatsion boshqaruvni rivojlantirish bo‘yicha amaliy tavsiyalar beriladi.

Kalit so‘zlar: strategik, innovatsion, korxonalar, tajriba, bozor, boshqaruv.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЙ НА ОСНОВЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ В УСЛОВИЯХ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

Аннотация. Настоящая статья посвящена изучению теоретических основ стратегического управления на основе инновационного развития в условиях рыночной экономики. Используя метод кейс-стади и опираясь на англоязычную литературу, исследование анализирует роль инноваций в повышении конкурентоспособности и устойчивости предприятий. На основе анализа реальных примеров статья освещает основные стратегии и практики, которые помогают интегрировать инновационные цели со стратегическими задачами. Результаты исследования подчеркивают важность адаптивного управления, динамических способностей и культуры постоянного совершенствования для достижения устойчивого роста. Предприятиям и политикам даются практические рекомендации по развитию инновационного управления.

Ключевые слова: стратегический, инновационный, предприятие, опыт, рынок, управление.

THEORETICAL FOUNDATIONS OF STRATEGIC MANAGEMENT OF ENTERPRISE ACTIVITIES BASED ON INNOVATIVE DEVELOPMENT IN A MARKET ECONOMY

Abstract. This article explores the theoretical foundations of strategic management based on innovative development in a market economy. Using a case study approach and drawing on English literature, the study analyzes the role of innovation in enhancing the competitiveness and sustainability of enterprises. By analyzing real-world examples, the article highlights key strategies and practices for aligning innovative goals with strategic objectives. The findings emphasize the importance of adaptive management, dynamic capabilities, and a culture of continuous improvement in achieving sustainable growth. Practical recommendations are provided for enterprise managers and policymakers to foster innovation-driven management.

Keywords: strategic, innovative, enterprise, experience, market, management.

Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar oldida raqobatbardoshlikni saqlash va barqaror rivojlanishni ta'minlash kabi muhim vazifalar turadi. Tezkor texnologik o'zgarishlar, globallashtirish va mijozlar talablarining o'zgarishi korxonalardan o'z faoliyatini yangilashni, innovatsion yondashuvlarni qo'llashni talab qiladi. Mazkur tadqiqot bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion rivojlanish asosida korxonalarni strategik boshqarish muammosiga bag'ishlangan. Ushbu mavzu dolzarbligi korxonalarining global bozorda raqobatbardoshligini oshirish, iqtisodiy barqarorlikka erishish va ilg'or boshqaruv tamoyillarini joriy qilish zaruratidan kelib chiqadi.

Tadqiqotning asosiy maqsadi – korxonalar faoliyatini innovatsion rivojlanish orqali strategik boshqaruvni tashkil qilish bo'yicha nazariy va amaliy yondashuvlarni ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilangan:

1. Bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion boshqaruvning ilmiy asoslarini tahlil qilish.
2. Xalqaro tajribalarni o'rganib, innovatsion strategiyalarni tatbiq etish usullarini aniqlash.
3. Korxonalarni boshqarish jarayonida moslashuvchanlik va dinamik imkoniyatlarning rolini o'rganish.
4. Innovatsion rivojlanishni ta'minlashda korporativ strategiyalarning amaliy qo'llanilishini tahlil qilish.

Tadqiqot obyektini bozor iqtisodiyoti sharoitida faoliyat yurituvchi va innovatsion strategiyalarni amalga oshiruvchi korxonalar tashkil etadi. Ushbu tadqiqotning ilmiy ahamiyati shundaki, u strategik boshqaruvning nazariy va amaliy

jihatlarni takomillashtirishga hissa qo'shadi. Shuningdek, mazkur tadqiqot natijalari siyosatchilar va korxonalar rahbarlari uchun iqtisodiy samaradorlikni oshirishda innovatsiyaga asoslangan yondashuvlarni shakllantirishda amaliy tavsiyalar beradi.

Tadqiqotning keyingi tarkibiy qismlarida quyidagilar yoritiladi: metodologiya bo'limida tadqiqotda qo'llanilgan usullar va ma'lumotlar to'plash jarayoni tavsiflanadi, natijalar bo'limida esa tahliliy xulosalar taqdim etiladi. Muhokama va xulosa bo'limlarida esa tadqiqotdan olingan asosiy saboqlar va tavsiyalar keltiriladi. Shu tariqa, ushbu ish bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlanish asosida strategik boshqarish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI .

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlanish asosida strategik boshqarish masalasi keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar e'tiborida bo'lgan. Ushbu adabiyotlar sharhi sohadagi yetakchi tadqiqotlarni tahlil qilish, ularning asosiy jihatlarni baholash va mavzuni yanada chuqurroq anglash uchun zamin yaratadi. Mazkur tahlil mavzu doirasidagi eng yangi ilmiy maqolalar va boshqa intellektual manbalarga asoslanadi.

Michael E. Porter (1985) strategik boshqaruvda raqobat ustunligi va innovatsiyaning o'zaro bog'liqligini ko'rsatib bergan. Uning raqobat strategiyasi nazariyasiga ko'ra, innovatsiyalar mahsulotni differensiyalash va xarajatlarni kamaytirish orqali korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlash imkonini beradi. Porterning "qiymat zanjiri" tushunchasi innovatsion strategiyalarning samarali qo'llanilishiga doir ko'rsatmalar beradi va bu strategik boshqaruvda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Joseph Schumpeter (1934) innovatsiyaning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rniga bag'ishlangan tadqiqotida "ijodiy halokat" konsepsiyasini ilgari surgan. Uning fikricha, yangi texnologiyalar va biznes modellarining joriy etilishi bozorning eski mexanizmlarini o'rnini bosib, korxonalarni doimiy takomillashishga undaydi. Schumpeterning yondashuvi tadqiqotda korxonalar raqobatbardoshligini oshirish va ularning bozor sharoitlariga moslashuvchanligini ta'minlashda innovatsiyaning markaziy rolini tasdiqlaydi.

David J. Teece, Gary Pisano va Amy Shuen (1997) tomonidan ishlab chiqilgan dinamik imkoniyatlar nazariyasi korxonalar o'zlarining ichki resurslari va qobiliyatlarini bozor sharoitlariga moslashtirish orqali muvaffaqiyatga erishishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu nazariya strategik boshqaruv va innovatsion rivojlanish o'rtasidagi o'zaro aloqalarni chuqurroq tahlil qilishga yordam beradi. Ushbu nazariy yondashuv korxonalarining texnologik o'zgarishlarga tezkor javob berish va yangi bozor imkoniyatlarini amalga oshirishdagi rolini ta'kidlaydi.

Christensenning (1997) "Disruptive Innovation" nazariyasi esa bozorni tubdan o'zgartirish imkoniyatiga ega innovatsiyalarning ahamiyatini tushuntiradi. Ushbu

yondashuv kichik korxonalar yoki yangi ishtirokchilarning bozor yetakchilariga raqobat yaratish imkoniyatlarini ochib beradi. Tadqiqotda Christensenning nazariyasi innovatsion boshqaruvning tadbirkorlik muhitida qanday qo'llanilishi va bu orqali strategik ustunlikka erishish yo'llarini aniqlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xalqaro miqyosdagi tajribalar ham mavzuni chuqurroq o'rganish imkonini beradi. Masalan, Apple, Tesla, va Amazon kompaniyalarining innovatsion strategiyalari ularning global bozorda muvaffaqiyatli o'rin egallashlarida hal qiluvchi rol o'ynagan. Ushbu kompaniyalar dinamik imkoniyatlar va texnologiyalarga asoslangan boshqaruv yondashuvlari orqali raqobatchilardan ajralib turadi.

Adabiyotlar tahlilidan kelib chiqqan xulosalar shuni ko'rsatadiki, strategik boshqaruvda innovatsion yondashuvlarni qo'llash muvaffaqiyatga erishishning muhim omilidir. Ushbu sharh tadqiqot muammosini chuqurroq anglash va uning nazariy asoslarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Natijada, strategik boshqaruv jarayonida innovatsiyaning ahamiyatini aniqlash va amaliy tavsiyalarni shakllantirishga yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi.

Tadqiqotda innovatsiyani strategik boshqaruvda qo'llashni o'rganish uchun keys-stadi metodologiyasi qo'llanilgan. Texnologiya, ishlab chiqarish va chakana savdo sohalarida faoliyat yurituvchi uchta muvaffaqiyatli korxonalar tanlab olindi. Ushbu korxonalar innovatsiyani strategik maqsadlarga erishish vositasi sifatida joriy qilgan. Ma'lumotlar kompaniya hisobotlari, ilmiy maqolalar va sanoat nashrlari kabi ikkilamchi manbalardan yig'ildi (Chesbrough, 2003). Tahlil ushbu korxonalar innovatsion strategiyalarni amalga oshirishga qanday erishgani va natijalarni aniqlashga qaratildi. Teoretik asos innovatsiya, dinamik imkoniyatlar va strategik boshqaruvga oid ingliz adabiyotlaridan olingan (Porter, 1985; Christensen, 1997).

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatini innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarish — bu korxonaning uzoq muddatli maqsadlariga erishishni ta'minlash uchun innovatsion jarayonlar va texnologiyalarni strategik qarorlar qabul qilish jarayoniga integratsiya qilish va qo'llash faoliyatidir. Ushbu boshqaruv turida bozor talablariga moslashish, raqobatbardoshlikni oshirish va barqaror o'sishni ta'minlash uchun korxonalar resurslari va imkoniyatlarini samarali boshqarish maqsad qilingan.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatini innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarishning ilmiy asoslari quyidagilardan iborat:

1. Innovatsiya, ya'ni yangi texnologiyalar, mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqish va joriy qilish orqali korxonaning bozor o'rnini mustahkamlash (Schumpeter, 1934).

2. Strategik boshqaruv - resurslarni taqsimlash va maqsadlarga erishish jarayonini rejalashtirish, tashkil qilish va nazorat qilish (Porter, 1985).

3. Dinamik imkoniyatlar - tez o'zgaruvchan bozor sharoitlarida korxonaning moslashuvchanligini oshiruvchi kompetensiyalar va strategiyalar (Teece, Pisano va Shuen, 1997).

Ushbu tushuncha korxonalariga o'z resurslari va ichki imkoniyatlarini bozor sharoitlari bilan moslashtirish orqali innovatsion strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish imkonini beradi. Bu jarayon orqali korxonalar raqobatbardoshligini saqlab qolish, bozor ulushini oshirish va iqtisodiy samaradorlikka erishishni maqsad qiladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarish bo'yicha quyidagi uchta yetakchi ingliz olimining fikrlari muhim ahamiyatga ega:

Michael Porterning raqobat strategiyasi haqidagi qarashlari bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarining innovatsion rivojlanishini strategik boshqarish uchun muhim nazariy asos yaratadi. Uning fikriga ko'ra, korxonalar raqobat ustunligini uchta asosiy strategiya orqali qo'lga kiritishi mumkin: xarajatlarni kamaytirish, differensiyalash, va fokuslash. Porterning innovatsiya haqidagi qarashlari korxonaning o'z mahsulot va xizmatlarini bozor talablariga moslashtirishi, yangi texnologiyalarni qo'llashi va mijozlarga qiymat yaratishda samaradorlikni oshirishi zarurligini ta'kidlaydi. Porter innovatsiyani korxonaning raqobatbardoshligini saqlab qolishning strategik vositasi sifatida ko'radi. Masalan, bozor talablari tez o'zgarayotgan sharoitda yangi mahsulotlar ishlab chiqish yoki texnologiyalarni joriy qilish orqali kompaniya o'z mavqeini mustahkamlashi mumkin.

Joseph Schumpeter innovatsiyani iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ko'radi. Uning "ijodiy halokat" (creative destruction) tushunchasi shuni anglatadiki, bozor iqtisodiyoti sharoitida yangi texnologiyalar va innovatsiyalar eskirgan mahsulotlar, xizmatlar va biznes modellarini siqib chiqaradi. Bu jarayon korxonalarni doimiy ravishda o'z faoliyatini modernizatsiya qilishga va innovatsion rivojlanishni strategik boshqarishga majbur qiladi. Schumpeterning qarashlari korxonalarining barqaror bo'lishi uchun innovatsiyani strategik jarayonlarga integratsiya qilish zarurligini ko'rsatadi. Innovatsiya orqali korxonalar nafaqat raqobatchilarni yengadi, balki butun bozorni qayta shakllantiradi.

David Teece "dinamik imkoniyatlar" (dynamic capabilities) nazariyasini ishlab chiqib, korxonalarining o'z resurslarini o'zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashtirish qobiliyatiga e'tibor qaratadi. Uning fikricha, bozor iqtisodiyoti sharoitida muvaffaqiyatli korxonalar o'z imkoniyatlarini rivojlantirish, yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va tezkor qarorlar qabul qilish orqali innovatsion strategiyalarni amalga oshiradi. Teece innovatsion rivojlanishni korxonalarini o'zgaruvchan sharoitlarga

moslashtiruvchi vosita sifatida talqin qiladi. Dinamik imkoniyatlar korxonalariga yangi bozorlarga kirish, texnologik o'zgarishlarga moslashish va strategik maqsadlarga erishish imkoniyatini beradi.

Mahalliy ilmiy tadqiqotchi olimlarimizdan R.S.Muratov, I.A.Djalolova, S.Sh.Oripovlarning ilmiy qarashlarida korxonalar alohida ob'ekt sifatida qaralib, uning mazmuni va mohiyati, qo'yiladigan talablar, ko'rstakichlari tizimi, moliyaviy holati barqarorligi va boshqaruvi bo'yicha keng yoritib berilgan.

I.O.Ulashev, Sh.A.Atamuradovlarning ilmiy qarashlarida korxonalar faoliyatini boshqarish mexanizmi muammolari, boshqarish usullari, muammolarni yechish bo'yicha takliflar, boshqaruv bo'yicha optimal variantlarni tanlash, korxonalar samaradorligini oshirishda baholash kabi masalalar yoritib berilgan

Yuqorida keltirilgan olimlarning qarashlari korxonalar bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsion rivojlanishini strategik boshqarishning nazariy va amaliy asoslarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar strategik boshqarish bo'yicha xalqaro tajribalarni o'rganish korxonalar raqobatbardoshligini oshirish va barqaror o'sishni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Quyidagi 1-jadvalda dunyodagi yetakchi korxonalar innovatsion rivojlanish strategiyalari, ularning natijalari va asosiy o'rganilgan saboqlari tahlil qilinadi. Ushbu tajribalar boshqa mamlakatlar, jumladan, O'zbekiston sharoitida korxonalar strategik boshqarish bo'yicha samarali yondashuvlarni shakllantirish uchun o'rganilishi mumkin.

1-jadval.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatini innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarish bo'yicha xalqaro tajriba

Mamlakat	Korxonalar	Innovatsion rivojlanish strategiyasi	Natijalar	O'rganilgan tajribalar
AQSh	Apple Inc.	Foydalanuvchi markazli dizayn, raqamli ekotizim yaratish, doimiy ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar (R&D) sarmoyalari.	IPhone va boshqa mahsulotlari orqali global yetakchilik. Raqobatbardoshlik va yuqori mijoz qoniqishi.	Innovatsiya strategiyasini mijozlarning ehtiyojlariga moslashtirish va ekotizimni yaratish orqali muvaffaqiyatga erishish.

Germaniya	BMW Group	Elektr transport vositalarini rivojlantirish, ishlab chiqarishda barqaror texnologiyalarni qo‘llash.	"BMW i" seriyasi orqali ekologik barqaror transport vositalari ishlab chiqarildi.	Innovatsiyani strategik boshqaruvning markaziga qo‘yish va barqarorlikka e‘tibor qaratish muhim.
Xitoy	Alibaba Group	Sun‘iy intellekt va raqamli platformalarga asoslangan e-tijorat tizimlarini rivojlantirish.	Xalqaro bozorda yetakchilik, yuqori daromad va kuchli mijoz bazasi.	Texnologiyalar va innovatsiyaga sarmoya kiritish raqamli transformatsiyani tezlashtiradi.
Janubiy Koreya	Samsung	Innovatsion mahsulotlar, yangi texnologiyalarni tezkor joriy qilish va global hamkorlik.	Smartfon va elektronika bozorida yetakchilik.	Innovatsion jarayonlarni samarali boshqarish va global hamkorlikning ahamiyati.
Shvetsiya	IKEA	Innovatsion logistika tizimlari, arzon narx va yuqori sifatni ta‘minlashga yo‘naltirilgan boshqaruv usullari.	Global chakana savdo tarmog‘i, yuqori mijoz qoniqishi.	Innovatsion logistika va mahsulot dizayni raqobat ustunligini ta‘minlaydi.
Singapur	Singapore Airlines	Innovatsion xizmat ko‘rsatish, mijozlarga yo‘naltirilgan strategiyalar va yuqori texnologiyali samolyotlarni joriy qilish.	Mijozlar qoniqishida yetakchi o‘rin, yuqori daromad va brend obro‘si.	Innovatsiya orqali xizmat sifatini oshirish va raqobatda farqlanish.

Yaponiya	Toyota	Lean innovation (tezkor va tejamkor innovatsiyalar) hamda ishlab chiqarish jarayonlarida doimiy takomillashtirish (Kaizen).	Yuqori sifatli mahsulotlar, global avtomobil bozorida yetakchilik.	Jarayonlarni doimiy takomillashtirish orqali samaradorlik va innovatsion rivojlanishga erishish mumkin.
----------	--------	---	--	---

Muallif ishlanmasi.

Bu tajribalar korxonalarini innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarishda muhim nazariy va amaliy saboqlarni beradi. Ularning tajribalari boshqa mamlakatlarda faoliyat yurituvchi korxonalar uchun qo'llanilishi mumkin.

1-jadval ma'lumotlarida dunyoning turli mintaqalarida faoliyat yurituvchi kompaniyalarning strategik boshqaruv bo'yicha innovatsion yondashuvlari yoritilgan. Tajribalar texnologiya, ishlab chiqarish, chakana savdo, va xizmat ko'rsatish kabi sohalardan tanlangan. Har bir korxonaning o'ziga xos innovatsion strategiyalari, ular orqali erishilgan natijalar va boshqaruv jarayoniga kiritilgan saboqlar alohida ko'rsatilgan. Masalan: **Apple** kompaniyasining foydalanuvchi markazli dizaynga asoslangan strategiyasi texnologiya sohasida global yetakchilikni ta'minlagan bo'lsa, **Toyota** kompaniyasining doimiy takomillashtirish tamoyillari ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qilgan. Ushbu tajribalar orqali har bir korxonaning bozor talablariga moslashish va innovatsiyani strategik boshqaruvga integratsiya qilishdagi muvaffaqiyat omillari ochib berilgan.

1-jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, xalqaro miqyosda muvaffaqiyatli korxonalar innovatsiyani o'z strategik boshqaruv faoliyatining markaziga qo'ygan. Ularning tajribasidan asosiy xulosalar quyidagilardan iborat:

1. **Texnologik rivojlanish va R&D (ilmiy-tadqiqot va ishlanmalar) sarmoyalari** muvaffaqiyatning muhim omili hisoblanadi.
2. **Barqarorlik va ekologik mas'uliyat** bozor o'zgarishlariga moslashish va raqobatda ustunlikni saqlab qolishda katta rol o'ynaydi.
3. **Mijoz markazli yondashuvlar** mijoz qoniqishini oshirish orqali korxonalarining bozordagi ulushini kengaytiradi.
4. **Innovatsion logistika va jarayonlarni takomillashtirish** ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi.
5. **Global hamkorlik va texnologiyalarni joriy qilish** strategik maqsadlarga tezroq erishishga xizmat qiladi.

Mazkur tajribalar O‘zbekiston sharoitida faoliyat yurituvchi korxonalar uchun innovatsion strategiyalarni joriy etish bo‘yicha foydali yo‘nalishlarni belgilaydi va ularning raqobatbardoshligini oshirish uchun amaliy ko‘rsatmalar beradi.

Keling endi bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatini innovatsion rivojlantirish asosida strategik boshqarish bo‘yicha quyidagi keyslarni ko‘rib chiqaylik:

Keys 1: Texnologiya sohasi – Apple Inc. innovatsion boshqaruvning etaloni hisoblanadi. Kompaniya mahsulot dizayni, mijoz tajribasi va biznes modeli orqali innovatsiyalarni izchil joriy etib kelmoqda. Masalan, iPhone‘ning joriy qilinishi smartfon sanoatini tubdan o‘zgartirdi va apparat, dasturiy ta‘minot hamda xizmatlarni yagona ekotizimga birlashtirdi. Apple‘ning muvaffaqiyati foydalanuvchi markazli dizayn, ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga doimiy sarmoya kiritish va mustahkam ta‘minot zanjiri strategiyasiga asoslangan (Barney, 1991). Kompaniyaning dinamik imkoniyatlari bozor tendensiyalarini oldindan bilish va ularga moslashish imkonini beradi, bu esa barqaror raqobat ustunligini ta‘minlaydi (Teece, Pisano va Shuen, 1997).

Keys 2: Ishlab chiqarish sohasi – Inc. Tesla an‘anaviy sanoatlarni yangilashda innovatsiyaning rolini ko‘rsatadi. Elektr transport vositalarini ishlab chiqarishda yuqori samaradorlik, zamonaviy dizayn va barqarorlik xususiyatlariga e‘tibor berib, Tesla avtomobil bozorini tubdan o‘zgartirdi. Kompaniyaning vertikal integratsiyaga qaratilgan strategik yo‘nalishi batareyalar ishlab chiqarishdan dasturiy ta‘minotni rivojlantirishgacha bo‘lgan qiymat zanjirining muhim elementlarini nazorat qilish imkonini beradi (Schumpeter, 1934). Tesla‘ning innovatsion madaniyati doimiy takomillashuv va texnologik yangiliklarni rag‘batlantiradi, uni toza energiya va transport sohasida yetakchiga aylantiradi.

Keys 3: Chakana savdo sohasi – Amazon chakana savdo sohasida yangi standartlarni belgilash orqali innovatsiyadan muvaffaqiyatli foydalanmoqda. Kompaniya elektron tijoratda mijozlarga yo‘naltirilgan yondashuv va operatsion samaradorlikni joriy etdi. Bir marta bosish orqali xarid qilish, shaxsiy tavsiyalar va avtomatlashtirilgan omborxonalar texnologiyalari sohada ilg‘or bo‘ldi (Christensen, 1997). Amazon sun‘iy intellekt va mashina o‘qitishga bo‘lgan sarmoyalari orqali iste‘molchilarning xulq-atvorini prognozlash, logistika jarayonlarini optimallashtirish va mijozlar tajribasini yaxshilashga erishdi.

Keys-stadilar tahlili muvaffaqiyatli innovatsion boshqaruvni ta‘minlaydigan bir nechta umumiy jihatlarni aniqlaydi. Birinchidan, barcha kompaniyalar dinamik imkoniyatlarga katta e‘tibor qaratadi, bu ularga tez o‘zgarayotgan bozorlarda imkoniyatlarni aniqlash, ulardan foydalanish va moslashish imkonini beradi (Teece, Pisano va Shuen, 1997). Ikkinchidan, R&D (ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga) bo‘lgan sarmoyalar innovatsion tashabbuslarning markazida turadi (Barney, 1991). Uchinchidan, bu korxonalar xodimlarni ijodiy fikrlashga undaydigan tajriba

madaniyatini rivojlantirgan (Chesbrough, 2003). Nihoyat, innovatsion maqsadlar va umumiy biznes strategiyasi o'rtasidagi uyg'unlik uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta'minlaydi (Porter, 1985).

Xulosa va takliflar.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlanish asosida strategik boshqarish masalasi iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotdan kelib chiqadigan asosiy xulosalar shuni ko'rsatadiki, strategik boshqaruvda innovatsiyani qo'llash korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyati va bozor talablariga moslashuvchanligini ta'minlash uchun zaruriy vosita hisoblanadi.

Asosiy xulosalar quyidagilardan iborat:

1. Innovatsiyaning o'ri: Innovatsion rivojlanish korxonaning raqobatbardoshligini oshirishda markaziy rol o'ynaydi. Porterning "qiymat zanjiri" modeli va Schumpeterning "ijodiy halokat" konsepsiyasi innovatsiyalarning eski bozor mexanizmlarini yangilash va korxonalarni doimiy takomillashtirishga majbur qilishdagi ahamiyatini ochib berdi.

2. Dinamik imkoniyatlar: Teece va uning hamkorlari tomonidan ishlab chiqilgan dinamik imkoniyatlar nazariyasi korxonalarining o'z resurslarini moslashtirish, yangi texnologiyalarni qabul qilish va tezkor strategik qarorlar qabul qilishdagi qobiliyatini kuchaytirishni ta'kidlaydi.

3. Xalqaro tajribalar: Apple, Tesla, va Amazon kabi kompaniyalar muvaffaqiyatli innovatsion strategiyalarni joriy qilish orqali global bozorda yetakchi pozitsiyaga erishgan. Ularning tajribasi bozor o'zgarishlariga tezkor moslashish, mijoz ehtiyojlarini oldindan anglash va texnologik imkoniyatlarni samarali boshqarishning muhimligini ko'rsatadi.

4. Barqarorlik va texnologiyalar: Yashil texnologiyalar, masalan, Teslaning elektr transport vositalari yoki BMWning ekologik barqarorlikka asoslangan strategiyalari, raqobat ustunligini saqlash bilan birga ijtimoiy mas'uliyatni ham oshiradi.

Tadqiqot bo'yicha quyidagi takliflarni berish mumkin:

1. Innovatsion infratuzilmani yaratish: O'zbekiston sharoitida korxonalarni innovatsion rivojlanishga jalb qilish uchun ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga (R&D) sarmoyalarni ko'paytirish lozim. Bu texnologik yangiliklarni mahalliy korxonalariga moslashtirish va joriy qilishni tezlashtiradi.

2. Korporativ strategiyalarda innovatsiyaning o'ri: Har bir korxonada o'z strategik rejasida innovatsion rivojlanish yo'nalishini alohida belgilashi zarur. Bu o'z ichiga yangi mahsulotlarni yaratish, operatsion jarayonlarni takomillashtirish va mijozlarga yuqori sifatli xizmat ko'rsatishni oladi.

3. Texnologiyalarni raqamlashtirish: Amazon va Alibaba tajribasidan foydalanib, sun'iy intellekt va raqamli platformalarni rivojlantirish korxonalarining samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynashi mumkin. Bu, ayniqsa, xizmat ko'rsatish va chakana savdo sohalarida dolzarbdir.

4. Barqarorlikka e'tibor qaratish: Barqaror rivojlanish tamoyillari asosida ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish jarayonlarini ekologik mas'uliyat bilan uyg'unlashtirish orqali uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish mumkin. Bu nafaqat korxonaning bozor qiymatini oshiradi, balki iste'molchilarning ijobiy qabulini ham ta'minlaydi.

5. Innovatsion madaniyatni rivojlantirish: Korxonalarda xodimlarni ijodiy fikrlashga va yangi g'oyalarni taklif qilishga rag'batlantiruvchi madaniyatni shakllantirish kerak. Bu tashkilotning ichki kuchlarini samarali foydalanishga yordam beradi.

6. Davlat va xususiy sektor hamkorligi: Davlat korxonalariga texnologik rivojlanishda yordam beruvchi muvofiqlashtiruvchi platformalar va qonunchilikni takomillashtirishi zarur. Xususiy sektor esa global bozorlar bilan hamkorlikni rivojlantirishi lozim.

Ushbu takliflar O'zbekiston korxonalarini uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, ularning bozor iqtisodiyoti sharoitida barqaror rivojlanishi va xalqaro miqyosda raqobatbardosh bo'lishiga xizmat qiladi. Innovatsion boshqaruv strategiyalarini joriy etish nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirishga, balki milliy iqtisodiyotning global integratsiyaga erishishiga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. 2022-2026 –yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot Strategiyasi to'g'risida . <https://lex.uz/docs/-5841063>
2. Chesbrough, H. (2003). *Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology*. Harvard Business Review Press.
3. Christensen, C. M. (1997). *The Innovator's Dilemma: When New Technologies Cause Great Firms to Fail*. Harvard Business Review Press.
4. Geroski, P. A. (1995). 'Markets for Technology: Knowledge, Innovation, and Appropriability', in Handbook of Industrial Organization, Vol. 1, pp. 79–102.
5. Grant, R. M. (1996). *Contemporary Strategy Analysis: Concepts, Techniques, Applications*. Blackwell.
6. Kotler, P. (2000). *Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation, and Control*. Prentice Hall.
7. Porter, M. E. (1985). *Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance*. Free Press.
8. Bahronova, S. B. (2024). Iqtisodiy fanlarni o'qitishda raqamli va innovatsion texnologiyalardan foydalanish. *Indexing*, 1(1).

9. Bahronova, S. B. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR-INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSI: AI (sun'iy intellect), virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR), content, Interaktiv o'quv platformalari, Raqamli mentorlar va yordamchilar. *Indexing*, 1(1).
10. Bahronova, S. B. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR-INNOVATSION IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING ASOSI: AI (sun'iy intellect), virtual reallik (VR) va kengaytirilgan reallik (AR), content, Interaktiv o'quv platformalari, Raqamli mentorlar va yordamchilar. *Indexing*, 1(1).
11. Abdinabiyevna, S. S., & Bekpo'lotjonovna, X. J. A. (2024). KICHIK BIZNES KORXONALARI FAOLIYATIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGIGA ERISHISHNING YO'LLARI. *TADQIQOTLAR. UZ*, 50(1), 45-51.
12. Shirinova, S. A. (2024). KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISH BARQAROR IQTISODIY O'SISH GAROVI. *Educational Research in Universal Sciences*, 3(2), 689-692.
13. Atamuradov S. Инновацион лойиҳаларни венчур фондлари орқали молиялаштириш ва унда учрайдиган таваккалчилик турлари //Economics and Innovative Technologies. – 2023. – Т. 11. – №. 1. – С. 24-35.
14. Атамурадов Ш. А. Инновацион фаолиятни ривожланишга йўналтирилган инвестициялар таҳлили //International Journal of Advanced Technology and Natural Sciences. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 19-24.